

نقش بی‌حیایی و بی‌عفتی در تزلزل خانواده و پیامدهای آن

فاطمه سلیمانی خطیبانی^۱

چکیده

خانواده مهم‌ترین رکن هر جامعه‌ای به‌شمار می‌آید که سعادت و خوشبختی آن وابسته به روابط سالم حاکم بر اعضای آن است. حیا و عفاف که به معنای حفظ و دوری نفس از امور پست، تمایلات و شهوت نفسانی است. از جمله عواملی است که باعث پیدایش و بقای آرامش خانواده می‌شود و بالعکس بی‌حیایی و بی‌عفتی که نقطه مقابل آن است موجب فروپاشی و دوری خانواده از مسیر سعادت و خوشبختی می‌شود. مساله اصلی در این پژوهش که به روش توصیفی - تحلیلی می‌باشد، بررسی مصادیق بی‌حیایی و بی‌عفتی در ساختار خانواده و تاثیر آن در خانواده می‌باشد. مهم‌ترین مصادیق بی‌حیایی و بی‌عفتی عدم رعایت ضوابط رفتاری، پوشش نامناسب، چشم‌چرانی، خود آرایی و تبرج می‌باشد که این مصادیق پیامدهایی از جمله کاهش کیفیت روابط عاطفی در خانواده، افزایش طلاق، کاهش ارزش زوج و بداخلاقی در ساختار خانواده و در نهایت فروپاشی بنیان‌های یک خانواده سالم می‌باشد.

واژگان کلیدی: خانواده، بی‌حیایی، بی‌عفتی، تزلزل خانواده، زوجین.

^۱ طلبه سطح دو، حوزه فاطمیه، شهرستان پیشوا.

مقدمه

پاکدامنی به معنای عفت و پاکی است که انسان را در برابر گناهان مقاوم می‌سازد و او را به سوی رشد و رضایت خداوند هدایت می‌کند. حجاب و حفظ عفت برای زنان و مردان به منظور سلامت و محافظت از آنها در برابر سوء استفاده‌ها و حفظ پاکی جامعه از فساد است. تاریخ نشان می‌دهد که مخالفان دین سعی کرده‌اند مفهوم حجاب را تحریف کنند و آن را به عنوان ظلم به زنان معرفی کنند.

حجاب از زمان آدم و حوا وجود داشته و در طول تاریخ با وجود چالش‌ها همچنان باقی مانده است. موضوع پوشش و حفظ عفاف نه تنها مختص به اسلام یا حتی ادیان نیست، بلکه به دلیل فطری بودنش، در تمامی جوامع و ملت‌ها به اشکال گوناگونی وجود داشته است. اما با ظهور اسلام، این مقوله به عنوان یک حکم تکلیفی و ضروری برای زنان تعیین شد. اسلام بر هر فردی این مسئولیت را قرار داده که با رعایت حجاب، از تحریک یا بروز وابستگی‌های شهوانی در دیگران و خانواده جلوگیری کند.

اهمیت این تحقیق در این است گاهی ممکن است خانواده تمام تلاش خود را در جهت استحکام خانواده به کار می‌گیرد اما گاهی زوجین نقش‌های خود را در زمینه عفاف و حیا به کار نمی‌گیرند که همین امر باعث می‌شود که به استحکام خانواده لطمه وارد شود و آرامش اعضای خانواده به مخاطره بیفتد. به همین دلیل بررسی نقش بی‌حیایی و بی‌عفتی خانواده از اهمیت بالایی برخوردار است و نبود پژوهش در این باره بر اهمیت موضوع می‌افزاید.

با توجه به اهمیت مفهوم حیا و عفت و نقش آن در یک جامعه سالم پژوهش‌های بسیاری انجام شده است اما در مورد عدم بی‌حیایی و بی‌عفتی و نقش آن در خانواده پژوهش‌های نادری انجام شده است. در ادامه به برخی از این پژوهش‌ها اشاره می‌گردد.

جواد مصطفوی، در کتاب "بهشت خانواده" به موضوع خانواده و روابط زناشویی می‌پردازد. مولف در آثار دو جلدی خود به مباحثی چون: عوامل الفت و محبت میان زن و شوهر، موضوع حجاب و نظر اسلام نسبت به مقدار محدودیت زن و عوامل خوشبختی می‌پردازد. قابل ذکر است که رسالت وجودی اثر وجود مولفه‌های حیا و عفت در خانواده است و به پیامدهای عدم این دو مولفه اشاره نشده است.

حمید جمشیدی، در اثر "مسئله حیا: درآمدی بر مسئله شناسی حیا و راهکارهای تقویت آن در ثقلین" که به موضوع شرم و حیا، خانواده از نظر جنبه‌های اسلامی و دیدگاه قرآنی می‌پردازد.

اسحاقی، حسین در کتاب "مرورید عفاف: کاوشی در حیا، غیرت و حجاب" به موضوع مسئله عفاف و حجاب و تاثیر مثبت این مهم بر افکار مخاطبان و بررسی برخی از آسیب‌ها و ناهنجاری اجتماعی و خانوادگی و بحران‌های ناشی از چشم‌پوشی عفاف و حجاب می‌پردازد.

علی حسین‌زاده (۱۳۸۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «نقش عفت و حیا در رضایت‌مندی زن و شوهر» که پژوهشگر به آثار عفاف و حجاب و پیامدهای آن در زندگی و خانواده می‌پردازد.

مریم صادقی (۱۳۸۳) در مقاله‌ای تحت عنوان «تنظیم خانواده» که نویسنده در آن تنظیم و تکثیر موالید در اندیشه دینی، خانواده در اندیشه حقوقی، مواردی از نگران‌کننده‌ی فعلی، سابقه تاریخی مساله تنظیم خانواده و ... را مورد بررسی قرار داده است.

مهدی طالب (۱۳۷۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «بحران در خانواده: خانواده در بحران» که نویسنده در آن مواردی چون تعریف خانواده، انواع خانواده و ویژگی‌هایی که در خانواده ایرانی وجود دارد، را مورد بررسی قرار داده است.

رشیدپور، مجید (۱۳۷۴) در مقاله‌ای تحت عنوان «خانواده خوشبخت» که نویسنده در آن به گذرگاه‌ها و راهایی که مانع می‌شود، خانواده به خوشبختی دست نیابد، پرداخته است.

وجه تمایز پژوهش حاضر با موارد ذکر شده این است که در هیچ کدام به نقش‌های بی‌حیایی و بی‌عفتی در تزلزل خانواده نپرداخته است. پژوهش حاضر به موضوع بی‌عفتی و بی‌حیایی به عنوان عاملی تاثیرگذار و موثر در تزلزل و فروپاشی خانواده‌هایی می‌پردازد که از مسئله مهمی چون حیا و عفت در ارکان زندگی خود چشم‌پوشی می‌نمایند.

۱. مفهوم شناسی

بی‌حیایی

حیا در لغت از ریشه «ح ی و» یا «ح ی ی»، به معنای شرم داشتن و و آزرَم و خجالت است که در مقابل آن «وقاحت» و بی‌شرمی قرار دارد.^۱ «تَوْبَه» (از ریشه وُأب) و «حِشْمَت» (از ریشه ح ش م)؛ هم معنای آن تلقی شده‌اند و منظور از آن خودداری از انجام دادن کارهای زشت به سبب ترس از سرزنش شدن است.^۲

در اصطلاح حیا عبارت است از حالت و خویی نفسانی در انسان که مانع ارتکاب اعمال زشت می‌شود. مقابل آن، بی‌شرمی قرار دارد.^۳ بنابراین مفهوم بی‌حیا که به معنای بی‌شرم و گستاخ و آن در مورد شخصی به کار می‌رود که در ارتکاب به کارهای زشت از هر کار زشتی دریغ نمی‌کند گفته می‌شود.

قابل ذکر است که حیا دارای انواع و مراتبی است که رعایت آن برای مردان و زنان یکسان می‌باشد. انواع حیا عبارتند از: حیا در پوشش، سخن و رفتار. مراتب حیا عبارتند از: حیا از خود، حیا در برابر دیگران، حیا از ملائکه و حیا در برابر خداوند.

بی‌عفتی

عفت در لغت، خود نگهداری و پدید آمدن حالتی برای نفس و جان آدمی است که به وسیله آن از غلبه و تسلط شهوت جلوگیری می‌شود و اصلش بسنده کردن در گرفتن چیز اندک است و طلب عفت و پاکدامنی و باز ایستادن از حرام، استعفاف نام دارد.^۴

عفت در اصطلاح اخلاق، به معنی خویشتن‌داری در برابر تمایلات افراط گونه نسبت به لذت‌های مادی و نفسانی، که نقطه مقابل شهوت است، گفته می‌شود و باید قوه شهوت در خوردن و آمیزش جنسی، مطیع عقل باشد و از چیزی که عقل و شرع نهی کرده، اجتناب نماید و این حد اعتدال در شرع، ستوده شده است.^۵ بنابراین مفهوم بی‌عفتی به معنای عدم خویشتن‌داری در برابر تمایلات افراط گونه نسبت به لذت‌های دنیوی است.

^۱ طریحی، العین، ج ۸، ص ۳۴۵.

^۲ مصطفوی، التحقيق، ج ۶، ص ۷۸۹.

^۳ اصغری، نشانه‌ی حیا، ص ۶۷.

^۴ راغب اصفهانی، مفردات، ص ۹۳۴.

^۵ نمازی، پاکدامنی، ص ۸۷.

جایگاه حیا در اسلام

حیاء در قرآن دقیقاً به همین شکل نیامده، اما مفهوم شرم داشتن، چهار مرتبه و با الفاظی از مصدر استحياء، سه بار به کار رفته است: در آیه ۲۶ سوره بقره و آیه ۵۳ سوره احزاب به صورت فعل منفی «لایستحیی» که در هر دو مورد به خدا نسبت داده شده است؛ و در آیه ۵۳ احزاب به صورت فعل مثبت «یستحیی»، که فاعل آن رسول اکرم (ص) است. این مفهوم یک بار هم به صورت مصدر «استحياء» در آیه ۲۵ قصص آمده و به دختر حضرت شعیب نسبت داده شده است.^۱

خداوند متعال پیش از آنکه مردم را ترس از خود فراخواند، به حیا فراخواند و فرموده است: «أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى: آیا انسان نمی بیند که خداوند او را می بیند؟» این آیات بدون این که واژه حیا و یا عفت آمده باشد در محتوا به حیا اشاره دارد. توجه به نظارت و حضور خداوند و درک دائمی او می تواند احساس حیا را در انسان تقویت کند. در واقع، خداوند پیش از آنکه انسان را به ترس از خود فرا خواند، به حیا دعوت کرده است. این موضوع نشان دهنده جایگاه و اهمیت حیا در نظام تربیت اسلامی است.

مصادیق مشترک بی حیایی و بی عفتی در رفتار زن و مرد

پوشش نامناسب

قرآن کریم ویژگی ارزشمند حیا و نقش آن در تنظیم روابط بین زن و مرد را به زیبایی بیان کرده است. در یکی از آیات خطاب به همسران پیامبر آمده است: «ای همسران پیامبر! شما همچون یکی از زنان معمولی نیستید. اگر تقوا پیشه کنید، پس به گونه ای هوس انگیز سخن نگوئید که بیمار دلان در شما طمع نکنند. و سخن شایسته بگوئید. در خانه های خود بمانید و همچون دوران جاهلیت نخستین در میان مردم ظاهر نشوید». آیین آیات به صورتی زیبا به اصول روابط درست و پسندیده میان زن و مرد پرداخته و از زنان خواسته است که در صحبت با مردان و حضور در جامعه، عفاف و حیا را رعایت کنند.

اختلاط و خلوت با نامحرم

درباره یکی دیگر از مصادیق بی حیایی و بی عفتی خداوند در سوره احزاب می فرماید: هرگاه از زنان پیامبر چیزی خواستید، از پشت پرده طلب کنید.^۴

^۱ انصاریان، عناصر شخصیت انسان، ص ۱۷۳.

^۲ علق: ۱۴.

^۳ احزاب: ۳۲-۳۳.

^۴ احزاب: ۵۳.

الصُّحْبَةَ لَهَا لِيَصْفُو عَيْشُكَ؛ زن، یک ریحانه است نه متولی و سرپرست امور. تو در هر حال با او مدارا کن و با خوش رفتاری، زندگی را در کام خود شیرین نما».

با توجه به مطالب مذکور خوش اخلاقی مرد موجب رضایتش از زندگی می شود و دیگران هم انسان خوش اخلاق را دوست دارند و در محیط خانواده مرد می تواند با مدارا کردن و ملاطفت زنش را خوش اخلاق سازد و نسبت به او با بد اخلاقی رفتار نکند که همسرش از وی ناراضی گردد.

اخلاق نیک تنها خنده و خوش رویی نیست بلکه داشتن خلق و خویی پسندیده است و اساس زندگی هر انسانی با اخلاق فراهم می شود و اخلاق هر فرد تاثیر زیادی در زندگی او دارد و در محیط خانواده نقش مهمی را ایفا می کند و مردی که نسبت به همسرش بد اخلاق است محیط خانه را به محیطی سرد و غیر قابل تحمل مبدل می سازد که پایه های خانواده را ویران می سازد.^۲

بنابراین رفتار انسان برخاسته از حالت درونی است اگر مردی در خانه با خشونت رفتار کند همسرش هم با وی با بد اخلاقی برخورد می کند اما اگر مردی در محیط خانه با خانواده اش مخصوصاً همسرش با مهربانی برخورد کند.

با توجه به مصادیقی که به عنوان نمونه ها و موارد بی حیایی و بی عفتی به آن اشاره گردید پیامدهای سوئی در اجتماع عموماً و در خانواده و محیط عاطفی آن خصوصاً داشته است. لازم به ذکر است ممکن است برخی پیامدهای این مصادیق بی حیایی و بی عفتی به عنوان یک متغیر وابسته در کوتاه زمان خود را نشان دهد و برخی از پیامدها به عنوان یک روند طولانی مدت و با گذشت زمان خود را نشان دهد. در ادامه به مهم ترین پیامدهای آن در ساختار خانواده اشاره می گردد.

پیامدهای بی حیای و بی عفتی در نظام خانواده

کاهش جذابیت زنان در نزد همسران

از آنجا که عشق یعنی میل به محافظت کردن، تغذیه کردن، حمایت کردن، نوازش کردن، لوس کردن یا مراقبت حسودانه، محصور کردن، محبوس کردن، در خدمت بودن تحت اختیار و برخی گذشت ها و فداکاری ها باشد^۳ و از سویی زنان در مقام مادر و همسر، نقش محوری در خانواده دارند و می توانند با رفتارهای خود پایه های سلامت، پیشرفت و شادی خانواده را تقویت کنند. اما گسترش بی حیایی و کاهش رعایت عفت می تواند بنیان خانواده را با خطر مواجه کند. براساس پژوهش های به عمل آمده از سوی پژوهشگران جهاد دانشگاهی؛

^۱ حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۲.

^۲ واحدی، اخلاق پسندیده، ص ۶۷.

^۳ باومن، عشق سیال (درباب ناپایداری پیوندهای انسانی)، ص ۴۵.

در اثر رعایت نکردن حجاب و افراط در جلوه‌گری زنان، آستانه ادراکی مردان تغییر کرده و درک آن‌ها از زیبایی زنان کمتر می‌شود؛ در نتیجه، اثرات زیان بخشی در روابط خانوادگی آنان گذاشته و به ایجاد تنش، جدایی و طلاق می‌انجامد.^۱

افزایش جدایی و طلاق

در بحث پایداری خانواده نیز، بی‌عفتی و بی‌تعهدی مردان می‌تواند عامل مهمی در تزلزل زندگی مشترک باشد. عفت و حیای فرد، چارچوبی ایجاد می‌کند که او را از انجام رفتارهای ناپسند که مغایر با شأن انسانی است باز می‌دارد.

حفظ حجاب و پوشش مناسب باعث می‌شود تا رابطه زن و مرد در خانواده تنها بین خود آن‌ها محفوظ بماند و باعث تثبیت علاقه و دلبستگی بین زن و شوهر می‌شود. همان‌گونه که بدحجابی و آرایش نامناسب در برابر نامحرمان باعث می‌شود که زوجین یکدیگر را با دیگران مقایسه کنند و در نتیجه باعث خیانت زوجین به یکدیگر شده و منجر به فروپاشی خانواده‌ها و افزایش طلاق می‌شود. خیانت به همسر یکی از مخرب‌ترین دلایل از هم پاشیدگی خانواده است و بر اهمیت حفظ ارزش‌های اخلاقی در بنیان روابط خانوادگی تأکید دارد.

مسئله مقایسه همسران خود با دیگران بیشتر در بین مردان اتفاق می‌افتد و بیشترین آسیب‌ها متوجه زن و دختر خانواده می‌شود. در مناطقی که حفظ پوشش مناسب در بین زنان کمتر است آمار طلاق بسیار بیشتر می‌باشد به گونه‌ای که از هر سه ازدواج یک مورد به طلاق منتهی می‌شود.

تأخیر در ازدواج

به نظر می‌رسد عوامل فرهنگی و هنجاری، در کنار محدودیت‌های اقتصادی و مالی، یکی از مهم‌ترین دلایل تأخیر ازدواج باشند. خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقشی کلیدی در زندگی روزمره و تجربه زیسته انسان‌ها ایفا می‌کند. اما آن‌چه این موضوع را چالش برانگیز کرده است، تغییراتی است که در روند تداوم ازدواج به وجود آمده است. آسیب‌های فرهنگی که جوانان را از لحاظ عاطفی و جسمانی تحت تأثیر قرار داده، به‌طور چشمگیری در این تأخیر نقش دارد. آزاده ارمکی این عوامل را شامل معاشرت‌ها و روابط پیش از ازدواج دانسته و به معرفی شش نوع از این روابط در جامعه ایران پرداخته است: شامل روابط آزاد، صیغه‌ای، روابط دختر و پسر، هم‌خانگی، روابط بدون عشق، و روابط مبتنی بر عشق سیال.^۲

^۱ رجبی، حجاب و نقش آن در سلامت روان، ص ۱۶۷.

^۲ تقی آزاد ارمکی، شریفی ساعی؛ خانواده ایرانی در بستر تغییرات؛ تحلیلی بر گسترش زندگی‌های مشترک بدون ازدواج (ازدواج سفید)، ص ۷.

از سوی دیگر، جلوه‌گری زنان و دخترانی که هر کدام ویژگی‌ها و زیبایی‌های خاص خود را دارند، باعث شده پسران در انتخاب شریک زندگی دچار تردید شوند. این امر اغلب منجر به تأخیر در ازدواج می‌شود، چراکه در آرزوی یافتن دختری که جامع تمامی ویژگی‌های مطلوب باشد، تصمیم‌گیری خود را به تعویق می‌اندازند. این در حالی است که برخی دختران گمان می‌کنند با ظاهر آرایش‌شده در جامعه شانس بیشتری برای ازدواج خواهند داشت، اما آمارها خلاف این تصور را نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری

یکی از صفات انسانی که در چگونگی زندگی انسان موثر است، حیا است. اگرچه حیا به عنوان موهبتی الهی، نقش مهمی در استحکام بنیان خانواده دارد، ولی زیربنای حیا، در خانواده شکل می‌گیرد. زن و مرد نقش مهمی در ایجاد و تقویت حیا در خانواده و سپس و جامعه دارند. در اسلام به غیرت و حیا در درون خانواده که رکن اساسی اجتماع است تأکید بسیاری دارد زیرا آن را عاملی در حفظ استحکام خانواده می‌داند. اما گاهی خانواده‌ها خصوصاً زوجین به دلیل عدم توجه و غفلت از این مهم‌در روابط زناشویی خود دچار مشکل می‌شوند که عدم درست ایفای نقش‌ها منجر به تزلزل و سست شدن پایه‌های خانواده می‌گردد. نتایج حاصل از پژوهش حاضر، حاکی از آن است حیا دارای انواع و مراتبی می‌باشد که رعایت حیا و عفت برای زنان و مردان یکسان است و موجب سعادت و خوشبختی خانواده‌ها می‌شود و عدم رعایت حیا و عفت در خانواده دارای آثار و پیامدهایی است که موجب فروپاشی خانواده می‌شود. در پژوهش حاضر به نقش‌های بی‌عفتی و بی‌حیایی در تزلزل خانواده پرداخته شد که مصادیق مشترک بی‌حیایی و بی‌عفتی زن و مرد می‌توان به پوشش نامناسب، اختلاط و خلوت با نامحرم، نگاه‌های هوس‌آلود و تماس بدنی با نامحرم اشاره نمود. همچنین به نقش‌های بی‌عفتی و بی‌حیایی در تزلزل خانواده برای زنان شامل: خودآرایی و تبرج، تبذل و خوش رویی با نامحرم، عدم توجه به نیاز جنسی همسر و بیان اوصاف زنان نامحرم در نزد همسر؛ و برای مردان شامل خیانت به همسر، چشم‌چرانی، بد اخلاقی اشاره نمود. همچنین می‌توان به پیامدهای ناشی از بی‌حیایی و بی‌عفتی که در نظام خانواده تاثیرگذار هستند و موجب فروپاشی آن می‌شود به مواردی از جمله: کاهش جذابیت زنان در نزد همسران، افزایش جدایی و طلاق و تأخیر در ازدواج اشاره نمود. با رعایت حجاب و عفاف از طرف مردان و زنان (بویژه بانوان در زمینه حفظ حجاب) جامعه از بسیاری از خطرات حفظ خواهد شد و مهم‌تر از همه این که با حفظ حجاب کیان خانواده که اصلی‌ترین نهاد اجتماع است در معرض خطر قرار نمی‌گیرد.

فهرست منابع

*قرآن کریم

۱. آزاد ارمکی، تقی؛ شریفی ساعی، محمدحسین، «خانواده ایرانی در بستر تغییرات؛ تحلیلی بر گسترش زندگی‌های مشترک بدون ازدواج (ازدواج سفید)»، نهمین کنگره ملی آسیب شناسی خانواده و پنجمین جشنواره ملی خانواده، ۱۴۰۰.
۲. اسحاقی، حسین، مروارید عفاف (کاوشی در حیا، غیرت و حجاب)، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۶.
۳. اصغری، محسن، نشانه حیا، تهران: [بی‌نا]، ۱۳۸۹ هـ.ش.
۴. انصاریان، حسین، عناصر شخصیت انسان، قم: مرکز نشر دارالعرفان، ۱۳۹۷.
۵. باومن، زیگمونت، عشق سیال (درباب ناپایداری پیوندهای انسانی)، ترجمه عرفان ثابتی، تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۸۰.
۶. جاحظ، عمرو بن بحر، المحاسن والاضداد، بیروت: دارالکتب اسلامیة، ۱۴۱۲ هـ.ق.
۷. جمشیدی، حمید، مسئله حیا: درآمدی بر مسئله شناسی حیا و راهکارهای تقویت آن در ثقلین، ۸. حرعاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، بیروت: دارالحیاء، ۱۴۱۵ هـ.ق.
۹. حسین‌زاده، علی، «نقش عفت و حیا در رضایتمندی زن و شوهر»، نشریه معرفت اسلامی، سال اول، شماره دوم، بهار ۱۳۸۹.
۱۰. داوودی، ریما، وفاداری در زندگی زناشویی، قم: دلربا، ۱۳۸۸ هـ.ش.
۱۱. رجبی، عباس، حجاب و نقش آن در سلامت روان، قم: مرکز انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۴.
۱۲. رشیدپور، مجید، «خانواده خوشبخت»، پیوند، شماره ۱۹۴، ۱۳۷۴.
۱۳. راغب اصفهانی، حسین‌بن‌محمد، مفردات، بیروت: دارالشامیة، ۱۴۱۲ هـ.ق.
۱۴. رخشانی مقدم، گلناز، چشم‌چرانی و علان آن در پرتو شریعت، تهران: شیخ الاسلام احمد جام، ۱۳۹۴.
۱۵. سلیمانی، دنیا، راه‌های صداقت، تهران: پر، ۱۳۷۸ هـ.ش.
۱۶. صادقی، مریم، «تنظیم خانواده»، ندای صادق، شماره ۳۶، ۱۳۸۳.
۱۷. صدوق، محمدبن‌علی، من لایحضره الفقیه، تصحیح علی اکبر غفاری، قم: جامعه المدرسین، چاپ دوم، ۱۴۱۳ هـ.ق.

۱۸. الخصال، تهران: کتابچی، ۱۳۷۷ هـ ش.
۱۹. طالب، مهدی، «بحران در خانواده: خانواده در بحران»، فرهنگیان، شماره یک، ۱۳۷۸.
۲۰. طریحی، خلیل بن احمد، العین، قم: مؤسسه دار الهجره، ۱۴۰۹ هـ ق.
۲۱. طیبی، ناهید، عطر عفاف، قم: جامعه الزهرا علیها السلام، ۱۳۸۶.
۲۲. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۳ هـ ش.
۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتب اسلامی، چاپ چهارم، ۱۴۲۹ هـ ق.
۲۴. متقی، علی بن حسام‌الدین، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بیروت: الرساله، ۱۴۰۹ هـ ق.
۲۵. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت: مؤسسه الوفا، ۱۴۰۴ هـ ق.
۲۶. مصطفوی، جواد، بهشت خانواده، تهران: اندیشه مولانا، ۱۳۹۸.
۲۷. مصطفوی، حسن، التحقیق، تهران: مرکز نشر آثار علامه مصطفوی، ۱۳۸۵ هـ ش.
۲۸. میرزایی‌پور، ژاله، کنترل گناهان جنسی، تهران: پر، [بی تا].
۲۹. نمازی، محمد، پاکدامنی، تهران: پر، ۱۳۹۸ هـ ش.
۳۰. نوری طبرسی، حسین، مستدرک الوسائل، قم: آل البيت، [بی تا].
۳۱. واحدی، علی، اخلاق پسندیده، تهران: دانا، [بی نا].